

Hoe moeilijk het was, pb's na te maken, hebben wij voor het eerst doen uitkomen toen wij in ons vorige deel het werk van Veterman en van Gerrit van der Veen beschreven. De een noch de ander slaagde er in (van der Veen heeft het wèl gepoogd, maar het is hem niet gelukt), in het karton van de nagemaakte pb's een echt watermerk aan te brengen; dit werd slechts nagebootst. Hun pb's waren op dit punt dus kwetsbaar. Dat waren zij óók doordat die pb's uit twee op elkaar geplakte laagjes karton bestonden: werden zij bij controle scherp omgebogen, dan weken die laagjes wel eens van elkaar waardoor het betrokken pb onmiddellijk als een nagemaakt pb herkend werd. Het was steeds veiliger, in een echt pb wijzigingen aan te brengen, maar dat laatste was op zichzelf moeizaam en tijdrovend werk.

'Uit de getypte exemplaren', aldus Antoon Coolen in zijn beschrijving van de Persoonsbewijzensectie der LO,

'werd wat verwijderd moest worden, boven de lichtbak weggesneden. De met gewone inkt ingevulde exemplaren werden schoongewassen met chemische middelen die de inkt opzogen zonder het papier of de onderdruk aan te tasten. Om te voorkomen dat het papier daarbij rul en schilferig zou worden, kreeg het een bad van petroleum-ether die door de etherverdamping snel droogde, waarna het papier hard en vettig was en men met de bewerking kon beginnen. Bij het met chemische middelen opzuigen van de inkt gebeurde het dikwijls dat de letters van de onderdruk, die oorspronkelijk lila-achtig waren, een groene kleur aannamen. Een besprenkeling met wijnsteenzuur bracht de oorspronkelijke kleur weer terug.'¹

Moest het pb een nieuwe vingerafdruk krijgen (dat werd vooral later wenselijk geacht doordat de *Sicherheitspolizei* en de in de treinen controlerende agenten van de Rijksopsporingsdienst toen menigmaal de vingerafdruk verifieerden), dan moesten de twee authentieke vingerafdrukken die in het pb voorkwamen, verwijderd worden: zij werden weggeschoren; er bleven dan twee dunne plekken achter, 'maar dat was', aldus Coolen, 'niet erg omdat de vingerafdruk van de nieuwe eigenaar een beetje dikker en vetter op dezelfde plaats werd gezet.'

Grotere problemen nog bood de foto. Lentz had het verwijderen van die

¹ Antoon Coolen in a.v., p. 349.